

2018/3
Volume: IX
Number: 21
ISSN 2146-4901

2018
3

2018/3
Cilt: IX
Sayı: 21
ISSN 2146-4901

ŞIRNAK UNIVERSITY
JOURNAL OF DIVINITY
FACULTY

ŞIRNAK ÜNİVERSİTESİ
İLÂHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

ŞIRNAK ÜNİVERSİTESİ
İLÂHİYAT FAKÜLTESİ
DERGİSİ

ŞIRNAK ÜNİVERSİTESİ İLAHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ
ŞIRNAK UNIVERSITY JOURNAL OF DIVINITY FACULTY
2018/3 Cilt/Volume: IX Sayı/Number: 21
ISSN 2146-4901

Bu dergi **EBSCO Host: Academic Search Ultimate** veritabanında tam metin olarak,
Ayrıca **TÜBİTAK-ULAKBİM** Sosyal ve Beşeri Bilimler veritabanı, **ASOS, İSAM** ve **SOBIAD** Sosyal Bilimler Atf Dizini
tarafından taranmaktadır.

Sahibi/Owner

Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi adına Prof. Dr. Abdülaziz HATİP

Yazı İşleri Müdürü/Editor in Chief

Doç. Dr. Hüseyin GÜNEŞ

Editör/Editor

Dr. Öğr. Üyesi Ahmet GÜL

Editör Yard./Co-Editors

Dr. Öğr. Üyesi A. Yasin TOMAKİN, Arş. Gör. Mustafa YILDIZ, Arş. Gör. İsmet TUNÇ

Yayın Kurulu/Editorial Board

Doç. Dr. Hüseyin GÜNEŞ

Doç. Dr. İbrahim BAZ

Dr. Öğr. Üyesi Abdurrahim AYĞAN

Dr. Öğr. Üyesi Ahmet GÜL

Dr. Öğr. Üyesi Ahmet ÖZDEMİR

Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Yasin TOMAKİN

Dr. Öğr. Üyesi Emin CENGİZ

Dr. Öğr. Üyesi Fatih KARATAŞ

Dr. Öğr. Üyesi Fevzi RENÇBER

Dr. Öğr. Üyesi M. Muhdi GÜNDÜZ

Dr. Öğr. Üyesi M. Şükrü ÖZKAN

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet BAĞIŞ

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Sait UZUNDAĞ

Dr. Öğr. Üyesi Nurullah AGİTOĞLU

Dr. Öğr. Üyesi Yaşar ACAT

Arş. Gör. İsmet TUNÇ

Arş. Gör. Mustafa YILDIZ

Arş. Gör. Talip DEMİR

Öğr. Gör. Şehmus ÜLKER

Redaksiyon / Redaction

Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Yasin TOMAKİN

Baskı/Publication

Grafik Tasarım: DÜZEY AJANS 0212 417 92 92

Baskı

İLBEY MATBAA

Basım Tarihi / Publishing Date

Aralık 2018 / December 2018

Yönetim Yeri/Administration Place

Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Mehmet Emin Acar Yerleşkesi, 73000 Merkez/Şırnak

Tel:+90 486 518 70 75 Faks: +90 486 518 70 76

e-mail: suifdergi@gmail.com

Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi hakemli bir dergi olup yılda üç sayı olarak yayımlanır. Yayın dili Türkçedir.
Dergide yayımlanan yazıların sorumluluğu yazarlarına aittir. Yayımlanan yazıların bütün yayın hakları yayıncı kuruluşa
ait olup, izinsiz olarak kısmen veya tamamen basılamaz, çoğaltılamaz ve elektronik ortama aktarılamaz.

Kur'ânî Dualarda Model İnsanın Nitelikleri*

Mehmet Nurullah AKTAŞ**

Öz

Milâdî 610 yılında Hz. Muhammed'e nâzil olmaya başlayan ve yaklaşık yirmi üç yılda tamamlanan Kur'ân-ı Kerîm, insanların yaşamını anlamlı hale getiren bir hayat kitabıdır. Kur'ân'da farklı toplumlara peygamberler gönderildiği belirtilmekte ve bunlara ittiba etmenin ehemmiyeti vurgulanmaktadır. Bu çalışmamızda, başta peygamberlerin kıssaları olmak üzere Kur'ân'da zikredilen dualarda tasvir edilen insan modelinin vasıfları üzerinde durulacaktır. Farklı mevzuları gündemine alan dualara bir bütün olarak bakıldığında Kur'ân'ın öngördüğü model insanın önemli niteliklerini görmek mümkündür. Kur'ân-ı Kerîm, insana verilen değerlerin yapılan dualarla orantılı olduğunu açıklamaktadır. Bu durumda Kur'ân'da geçen duaları ve söz konusu dualarda ele alınan nitelikleri etrafıca ele almanın zarureti ortaya çıkmaktadır. Bu da İslâmî ve insanî değerlerin ciddi manada zarar gördüğü günümüz dünyasında Kur'ân'da tasviri yapılan insan modelinin temel niteliklerini tespit etmeye ve İslâm'ın bu konudaki söylemini anlamaya katkı sunacaktır.

Anahtar Kelimeler: Dua, Kur'ân duaları, kıssa, üsve-i hasene, model insan.

Qualifications of Model Human in The Qur'anic Prayers

Abstract

The Holy Qur'an, which began to be revealed to Muhammad in 610 b.c. and completed in about 23 years, is a book of life that makes people's life meaningful. The importance of sending prophets to different societies and complicating them are emphasized in the Qur'an. In this study, it will be focused on the qualities of the human model depicted in the prayers and especially the parables of the Prophets which are mentioned in the Qur'an. It is possible to see the important qualities of the model person foreseen by the Qur'an, while looking at the prayers as a whole, which take different positions into their agenda. The Qur'an explains that the value given to man is proportional to the prayers to be made. In this case, the necessity is emerged to take an exhaustive look on the prayers included by the Qur'an and the qualities discussed in these prayers. This will contribute to the determination of the basic qualities of the human model depicted in the Qur'an and to the understanding of discourse of Islam in this subject in today's world, where human and Islamic values are severely damaged.

Keywords: Prayer, Qur'anic prayers, kissah, usvah hasanah, model human.

Makale gönderim tarihi: 29.10.2018, kabul tarihi: 19.12.2018.

* Bu makale, 26-27 Nisan 2018 tarihlerinde Kahramanmaraş'ta düzenlenen *Uluslararası İslâm ve Model İnsan Sempozyumu*'nda sunulan "Kur'ânî Dualarda İnsan Modeli" başlıklı tebliğin geliştirilmiş halidir.

** Dr. Öğr. Üyesi, Batman Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Tefsir A. B. D.
ORCID: 0000-0003-0854-3942
m.nurullahaktas@hotmail.com

Atıf: Aktaş, Mehmet Nurullah. "Kur'ânî Dualarda Model İnsanın Nitelikleri". *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9/3 (Aralık 2018): 563-584

Şırnak Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi
Dergisi

2018/2 yıl: 9 cilt: IX sayı: 20

Giriş

Rahmet, hidâyet ve furkân gibi isimlerle kendisini tanıtan Kur'ân-ı Kerîm, başta nâzil olduğu ortamda ve vahye tanıklık eden coğrafyada yaşayan insanlara olmak üzere, bütün insanlık ailesine kaybolan İslâmî ve insanî değerleri hatırlatmıştır. Vahyin ilk muhatapları olan sahabe nesli, Hz. Peygamber'in rehberliğinde bu değerleri pratik hayata yansıtmış ve İslam'ın farklı coğrafyalara yayılmasına öncülük etmişlerdir.

Kur'ân-ı Kerîm'de Hz. İbrâhîm¹ ve Hz. Muhammed² başta olmak üzere bütün peygamberler ve onların yolundan gidenler³ birer model olarak sunulmuş ve üsve-i hasene olarak tanımlanmışlardır. Onlar herhangi bir dünyevi beklenti içerisinde olmadan ve çıkar amacı gütmeyen yaşadıkları toplumun elinden tutan örnek şahsiyetlerdir.

İnsanların hayatını anlamlı hale getiren⁴ ve aynı zamanda müslümanca yaşamak isteyenler için hayat kılavuzu olan⁵ Kur'ân-ı Kerîm, Hz. Peygamber'i "beşîr" ve "nezîr" dengesi çerçevesinde model insan olarak tanıtmıştır. Meselâ, "Ona itaat ederseniz doğru yolu bulursunuz." (en-Nur 24/54) âyetinde doğru yolu bulmanın Hz. Peygamber'e itaat etmekten geçtiği hususu vurgulanmış ve onu model almanın ehemmiyeti açıkça zikredilmiştir.

Hz. Peygamber'in yirmi üç yıllık da'vet sürecinde Müslümanlara kazandırmaya çalıştığı kimlik, "en hayırlı ümmet"⁶ olarak nitelikleri belirtilen insan modelidir. Bu Müslüman kimliğinin niteliklerini ve insan modelinin vasıflarını Kur'ân'ın bütü-

1 el-Mümtehine 60/4.

2 el-Ahzâb 33/21.

3 el-Mümtehine 60/6.

4 el-Enfâl 8/24.

5 Hayreddin Karaman v.dğr., *Kur'ân Yolu* (Ankara: DİB Yayınları, 2017), 1: 13.

6 Âl-i imrân 3/110.

nünde görmek mümkündür. Meselâ, Âl-i 'İmrân 3/104⁷ ve el-Mâide 5/54. âyetler⁸ başta olmak üzere birçok âyette ve farklı bağlamlarda Kur'ân'ın hedeflediği insan modelinin temel nitelikleri zikredilmiştir. Benzer şekilde Kur'ân-ı Kerim'de Hz. Âdem'in yaratılışı sürecinde Yüce Allah ile melekler arasında yaşanan diyalog,⁹ akabinde Hz. Âdem'in çocukları Hâbil ile Kâbil arasında vuku bulan tartışma,¹⁰ insan modelinin ilk nitelikleri olarak karşımıza çıkmaktadır. İslam da'vetinin Mekke döneminde hicret etmek zorunda kalan ve Habeşistan'da Müslümanların sözcülüğünü yapan Cafer b. Ebî Talib'in Necaşî'ye hitaben yaptığı konuşma,¹¹ hem Mekke şirk toplumunun hem de İslâm'ın hedeflediği model insanın temel niteliklerini içermektedir.

Kur'ân, model insanın niteliklerini içerdiği gibi Kur'an'da azımsanmayacak bir kemiyete sahip olan dualar da bu vasıfları ihtiva etmektedir. Günümüzde en çok satılan ve okunan dinî kitapların başında dua kitaplarının yer alması,¹² duanın içerdiği model insanın niteliklerini tespit edebilme gereksinimini beraberinde getirmektedir. Buradan hareketle toplumsal satıhta ehemmiyet verilen ve çokça okunan dualardaki model insanın niteliklerini genel hatlarıyla tespit edebilmenin, Kur'ân'ın anlaşılmasına ve söz konusu muhatap kitlenin günlük yaşamına bir nebze de olsa anlamlı katkı sunacağı öngörülmektedir. Ayrıca muhatapların önem verdiği meselelerden hareketle onların Kur'ân'la iletişimlerini sağlayabilmek, aktarılmak istenen mesajın doğru ve sağlıklı ulaşmasının zeminini de oluşturacaktır.

Model insanların örnek şahsiyeti ve bunların toplum üzerindeki etkisi, bilinen bir gerçekliktir. Alexis Carrel'in (ö. 1944) "Bir millet içinde duanın yokluğu, o milletin mutlak çöküşü ile eş anlamlıdır."¹³ şeklindeki değerlendirmesi, duanın toplum üzerindeki etkisini anlatması bakımından anlamlıdır. Sosyolojik olarak duanın bu kadar etkin olduğu bir ortamda, Kur'ân dualarının özellikle de bu dualarda zikri geçen model insanların niteliklerinin anlaşılması, toplumların mutlak çöküşüne sebep olan unsurları ortadan kaldıracığı gibi gelişmesine de katma değer sağlayacaktır.

Kur'ân üzerine yazılan tefsirlerde dualar geniş bir şekilde ele alındığı gibi Kur'ân duaları üzerine müstakil çalışmalar yapıldığı ve geniş bir literatürün

7 "Sizden, hayra çağırın, iyiliği emreden ve kötülükten men eden bir topluluk bulunsun. İşte kurtuluşa erenler onlardır."

8 "Ey iman edenler! Sizden kim dininden dönerse, (bilin ki) Allah onların yerine öyle bir topluluk getirir ki, Allah onları sever, onlar da Allah'ı severler. Onlar mü'minlere karşı alçak gönüllü, kâfirlere karşı güçlü ve onurludurlar. Allah yolunda cihad ederler. (Bu yolda) hiçbir kınayıcının kınamasından da korkmazlar. İşte bu, Allah'ın bir lütfudur. Onu dilediğine verir. Allah, lütfu geniş olandır, hakkıyla bilendir."

9 el-Bakara 2/30-33.

10 el-Mâide 5/27-31.

11 Ayrıntılı bilgi için bkz. Ebu'l-Fidâ İsmail b. Kesir, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, thk. Mustafa Abdolvâhid (Beyrût: Dâru'l-Ma'rife, ts.), 2: 18-19.

12 Ali Akpınar, *Peygamber Duaları* (Konya: Serhat Kitapevi, 2009), 14; Mehmet Nurullah Aktaş, "Kur'ân Kıssalarının Anlaşılmasında Duanın Rolü", *e-Şarkiyat İlmî Araştırmalar Dergisi* 10, sy. 21 (2018): 118-119.

13 Ali Şeriati, *Dua* (Ankara: Fecr Yay., 2013), 35.

oluştugu görülmektedir.¹⁴ Yaptığımız literatür taramasında duanın farklı boyutları ele alınmışsa da dualarda model insanın niteliklerinin müstakil olarak ele alınmamış olması, bu çalışmanın şekillenmesini önemli ölçüde etkilemiştir. Dolayısıyla biz de bu çalışmada Kur'ân dualarında model insanın niteliklerini incelemeyi plânladık.

Farklı mevzuları ele alan dualara bir bütün olarak bakıldığında,¹⁵ bu dualarda Kur'ân'ın öngördüğü model insanın önemli niteliklerinin de genişçe zikredildiği fark edilecektir. Kur'ânî dualarda zikri geçen model insanın nitelikleri, Kur'ân'ın ana hedef ve gayeleriyle uyumlu olarak genel hatlarıyla ele alınmıştır. Kur'ân duaları üzerine yaptığımız okumalar neticesinde Kur'ânî dualarda yer alan model insanın söz konusu niteliklerini şu on dört başlık altında sınırlandırmak mümkündür:

1. Tevhid İnancını Kabul Etmesi

Kur'ân-ı Kerim'e göre Tevhid inancını kabul eden müminler; her şeyi yaratan, her şeye gücü yeten, eşi ve benzeri olmayan Yüce Allah'ı her türlü eksiklikten tenzih ederler. Bu yönüyle bakıldığında Kur'ân'ın dünyası bütünüyle Allah merkezlidir. Allah, Kur'ân'ın dilinde ve düşünce sisteminde kelimelerin ve işlenen konuların merkezinde yer alan en temel kavramdır.¹⁶ Bu temel kavramın, Kur'ânî dualarda da merkezî bir yapıda olduğunu ifade etmek mümkündür. Buradan hareketle model olarak sunulan insanların tevhid inancına olan bağlılığı, söz konusu dualarda bariz bir şekilde tezahür etmektedir. Bir başka ifade ile Kur'ân'ın tasvir ettiği örnek şahsiyet, her şeyden evvel muvahhittir.

Tevhid inancını kabul eden örnek insan, imân ettiğini ve bu inancı kabul ettiğini vurgulayıcı ifadelerle açıklamakta,¹⁷ hidâyet üzere sebât etmeyi ve her türlü sapmalara karşı olduğunu beyan etmekte¹⁸ ve tepkisini "Sen bizim mevlâ-mızsın." (el-Bakara 2/286) şeklinde açıkça dile getirmektedir. Kılınan namazların her rekâtında tekrarlanan ve aynı zamanda bir dua örneği ve kulluk sözü olan

14 Söz konusu literatür için bkz. Suleyman b. Ahmed Taberî, *Kitâbü'd-Duâ* (Kâhire: Dâru'l-Hadis, 1428/2007); Yahya b. Şeref en-Nevevî, *el-Ezkâr* (Dimaşk: Dâru'l-Feyhâ,1438/2017); Muhammed Şihâbuddin, *Levâ-mî'u'l-Envâr fî'l-Ed'îye ve'l-Ezkâr* (Dâr İbn Hazm, 1437/2016); Muhammed Gazzâlî, *Fennu'z-Zikr ve'd-Duâ* (Kâhire: Dâru's-Şurûk, 2014); Tânk b. 'Atf Hicâzî, *el-Câmi'u'l-Âmme fî'l-Ed'îyye ve'l-Ezkâr* (Kâhire: Dâru'l-Mevvedde, 1435); Şeriati, *Dua*; Ali Pekcan, *Dualar ve Zikirler* (İstanbul: Ek Kitap Yay., 2012). Mehmet Halil Çiçek, *Durûsu'l-Ed'îyyeti'l-Kur'âniyye* (Beyrût Dâr el- Kutubî'l-İlmiyye, 2013); Erdal Baykan, *Dua Üzerine* (Van: Bilge Adam, 2009); Atilla Yargıcı, *Kur'ânî Dua* (İstanbul: İltek Yay., 2017); Hasan Kayıklık, "Kur'ândaki Dualar Üzerine Psikolojik Bir Değerlendirme", *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1, sy. 1 (2001): 136; Saliha Bilgiç, *Konuları İtibarı İle Kur'ânî Dua* (Yüksek Lisans tezi, Selçuk Üniversitesi, 2008); Hidayet Ayan, *Kur'ânî Peygamber Duaları Ve Dinî Kültürümüzdeki Yeri* (Yüksek Lisans tezi, Marmara Üniversitesi, 2009); Abdullah Ertuğ, *Kur'ânî Dua Kavramının Din Eğitimi Açısından Tahlili* (Yüksek Lisans tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, 2012); Aktaş, "Kur'ân Kısalarının Anlaşılmasında Duanın Rolü", 119-118.

15 Aktaş, "Kur'ân Kısalarının Anlaşılmasında Duanın Rolü", 119-118.

16 Şehmus Demir, *Kur'ân'ın Temel Hedefi* (Ankara: Fecr Yay., 2013), 11.

17 Âl-i İmrân 3/16; el-Mü'minün 23/109.

18 el-Fâtiha 1/6-7.

Fâtiha Sûresi,¹⁹ örnek Müslüman şahsiyetin tevhid inancına olan bağlılığını ve bu konudaki hassasiyetini ortaya koymaktadır. Benzer şekilde şeytanî vesveselerden ve şeytanî dürtülerin yaklaşmasından Allah'a sığınma²⁰ hususu da bu tevhid inancının başka bir tezahürü olarak Kur'ân dualarında öne çıkmaktadır.

Kur'ân'da model insan olarak tanıtılan peygamberlerin ve onlara tabi olan müminlerin tevhid inancına olan bağlılıkları ile bu süreçte karşılaştıkları baskı ve şiddet sık sık anlatılmaktadır.²¹ Meselâ Hz. Nûh, kavminin inkârına ve nankörce davranışlarına karşın Allah'ın yüceliğini vurgulamış ve bunu şu şekilde dile getirmiştir: “Size bunca nimet lütfeden Allah'ın büyüklüğünü ne diye takdir etmiyor sunuz?” (Nûh 71/13).

Kur'ân'a göre Hz. İbrâhîm yaptığı dualarda²² Allah'ın açık-gizli her şeyi bildiğini, göklerde ve arzda bulunanların Allah için gizli kalmayacağını ifade etmiştir. Babası başta olmak üzere kavmi ile olan diyalogunu aktaran Kur'ân, Hz. İbrâhîm'in Allah'a şöyle yakardığını zikretmiştir: “Rabbimiz! Sadece sana dayanıp güvendik, sana yöneldik; dönüş de ancak sanadır.” (el-Mümtehine 60/4).

Tevhid inancının açık göstergesi olan namaz ibadeti de Hz. İbrâhîm'in duasında, “Rabbim! Beni ve soyumdan gelecek olanları namazı devamlı kılanlardan eyle; rabbimiz, duamı kabul et!” (İbrâhîm 14/40) şeklinde ifade edilmiştir. Hz. İbrâhîm, bu inanç üzere kalmayı ve neslinin de aynı şekilde bu inanca bağlı kalmasını Yüce Allah'tan niyaz etmiştir. Görüldüğü üzere Hz. İbrâhîm'in bu talepten sonra duasının kabulünü hassaten arzulanması, meseleye verdiği ehemmiyeti gözler önüne sermektedir.

Firavun'un dinini terk edip Hz. Mûsâ'ya iman edenlerin “Yalnız Allah'a dayanıp güvendik. Rabbimiz! Bizi o zalimler için imtihan aracı kılma!” (Yûnus 10/85) şeklindeki duaları ile Hz. Yûsuf'un Allah'ın müminlerin velisi olduğunu ifade eden, “Ey gökleri ve yeri yaratan! Dünyada da âhirette de beni yönetip himaye eden sensin.” (Yûsuf 12/101) duası, model olarak tanıtılan insanların tevhid meselesine bakışını betimlemektedir.

“Senden başka hiçbir tanrı yoktur. Seni tenzih ederim. Gerçekten ben kötü işler yapmışım!” (el-Enbiyâ 21/87) duasında görüldüğü üzere Hz. Yûnus da suçunu itiraf etmeden evvel, tevhidin dile getiriliş biçimi olan kelime-i tevhidi vurgulamış ve Allah'ın bütün eksik sıfatlardan münezzehe olduğunu ifade etmiştir.

Aynı şekilde Hz. Süleyman ile olan diyalogunun sonunda Müslüman olan melike, Allah'a yürekten boyun eğdiğini ve tevhid inancını kabul ettiğini, “Rabbim, ben gerçekten kendime zulmetmişim! Artık Süleyman'la beraber âlemlerin

19 Mevlüt Güngör, *Kur'ân Penceresinden* (İstanbul: Kur'ân Kitaplığı, 1997), 11.

20 el-Mü'minûn 23/97-98.

21 Bkz. İbn Kesir, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 1: 472; İbrahim Sarıçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı* (Ankara: DİB Yay., 2017), 124.

22 İbrâhîm 14/38.

rabbi olan Allah'a teslim oldum." (en-Neml 27/44) şeklinde ifade etmiştir. "Rabbimiz! İndirdiğine inandık ve peygambere tâbi olduk; artık bizi şahitlerle beraber yaz." (Âl-i İmrân 3/53) şeklindeki duada da Kur'ân'ın öngördüğü model insanın nâzil olan vahye iman ettiği ve bu vahyi insanlara aktaran resullere de tabi olduğu hususu zikredilmiştir. Bu âyetten vahye iman ile vahyi tebliğ eden peygamberlere ittiba arasında ayırım yapılmadığı, ikisinin birlikte zikredildiği ve model insanların da bu önemli hususa dikkat etmesi gerektiği anlaşılmaktadır.

İbrâhîm 14/35. âyette ise Hz. İbrâhîm'in, "Rabbim! Bu şehri güvenli kıl, beni ve çocuklarımı putlara tapmaktan uzak tut!" biçimindeki duasında Yüce Allah'tan kendisini ve soyunu putlara ibadet etmekten muhafaza etmesini istemiştir. Hz. İbrâhîm'in bu talebi, tevhid inancına sahip olan muvahhidlerin şirke ve şirk anlayışına karşı takındıkları tavır bakımından önemlidir.

Müşriklerin zor zamanlarda veya ölümle karşı karşıya kaldıkları ortamlarda tek olan Allah'a sığındıklarına dair duaların ve bu duaların kabul edildiğine dair bilgilerin Kur'ân'da yer alması,²³ tevhid inancının insan hayatındaki ehemmiyetini göstermesinin yanı sıra kimden gelirse gelsin Allah'a yalvaran insanların dualarının Allah tarafından dikkate alındığını da göstermektedir.

Yukarıda serdedilen örneklerden de anlaşıldığı üzere Kur'ânî dualarda örnek şahsiyet olarak nitelikleri zikredilen müminlerin tek olan Allah'a iman ettikleri, başka bir ifade ile tevhid inancını savundukları görülmüştür. Buradan da model olması gereken şahsiyetin tevhid inancı dışında başka bir inancı tanımaması ve insanı köleleştirme biçimlerinden biri olan şirk anlayışını reddetmesi gerektiği anlaşılmıştır.

2. Allah'tan Yardım Talep Etmesi

Kur'ân'ın betimlediği model insanın vasıflarından biri, Yüce Allah'tan yardım talep etme meselesidir. Sözlükte "yardım etmek, desteklemek, sıkıntıdan kurtarmak; zafer vermek" anlamındaki nasr (nusret) kökünden türeyen nasîr kelimesi Allah'ın güzel isimlerinden biri olup O'na nispet edildiğinde kullarına yönelik olarak bu manaların tamamını kapsar.²⁴

Kur'ân âyetlerinde müminin, imanında samimi olmasının gereği ile birlikte Rabbiyle olan ilişkisini sadece çaresizlik anlarına hasretmesinin doğru bir şey olmayacağı hatırlatılmakta ve hayatın bütün aşamalarında ve her durumunda O'nun varlığının ve birliğinin bilincinde olunması istenmektedir.²⁵

Kur'ân dualarında, Allah'ın rahmetiyle her şeyi kuşattığı, merhamet edenle-

23 Lokmân 31/32.

24 Bekir Topaloğlu, "Nasîr", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c. 32 (İstanbul: TDV yay., 2006), 412.

25 Baykan, *Dua Üzerine*, 97.

rin en hayırlısı olduğu²⁶ hususları açıkça zikredilmiştir. Meselâ uzun yıllar sabırla kavmini tevhid mesajına da'vet eden Hz. Nuh, yalanlamalarına karşın²⁷ mağlup olduğunu ifade etmiş ve akabinde “Artık yenik düştüm; yardımını esirgeme!” (el-Kamer 54/10) şeklinde Allah'tan yardım dilemiştir. Hz. Lût da benzer şekilde gayr-i meşru ilişkilerin sık görüldüğü kavmine karşı Allah'tan yardım dilerken²⁸ Hz. Mûsâ, Medyen yolunda her hayra muhtaç olduğunu²⁹ dile getirmiştir. Diğer taraftan Hz. Mûsâ, Firavun'un yaptığı zulümlere karşın ona bedduada bulunmuş ve Allah'tan helâk olmasını³⁰ talep etmiştir.

“Rabbimiz! Bizi sabırla donat, bize sebat ver ve inkârcı topluluğa karşı bize yardım et!” (el-Bakara 2/250) duasının geçtiği kıssada Tâlût, sorumluluğunun bilinci ile hareket eden vakur ve onurlu bir “melik/lider”; ona tabi olanlar ise mü'minlere yakışan bir tavırla arkasında saf tutmayı başaran bir topluluk profilini çizmektedir.³¹ Bu dua Câlût ve ordusu ile mücadele eden Tâlût ve beraberindeki müminlerin örnek şahsiyetini anlamaya katkı sunduğu gibi dualarda ele alınan meselelerin öncelik açısından tespitini de ortaya koymaktadır.

Kıssaları Kur'ân'da zikredilen ve Ashâbu'l-Kehf olarak nitelenen müminlerin mağaraya sığınmaları ve ardından Yüce Allah'tan rahmet ve çıkış yolu talep etmeleri³² de model insanın vasıfları olarak ifade edilebilir.

Hz. Yusuf gibi iffetli bir yaşamı tercih edenlerin karşılaştıkları sıkıntılara karşı Allah'tan yardım diledikleri ve Allah'a sığındıkları anlaşılmaktadır. Bu konuda Hz. Yûsuf'un şu duasını hatırlamak meseleyi anlamaya önemli katkı sunacaktır: “Rabbim! Zindan bana bunların benden istediklerinden daha iyidir. Eğer onların bana kurdukları tuzağı boşa çıkarmazsan, onlara meyleder ve cahillerden olurum!” (Yûsuf 12/33). Bu âyette iffetin model insanın şahsiyetine izzet ve onur kattığı, ahlakî bir duruş sergilemenin ancak Yüce Allah'ın yardımı ile hedefine ulaşabileceği vurgulanmıştır.

Yukarıda aktarılan örneklerde model insanın hem savaş ortamında hem de inkârcılığın yaygınlık kazandığı, gayr-ı meşru ilişkinin yoğun yaşandığı, iffetin muhafaza edilmesi gerektiği ve çıkış yollarının arandığı zor zamanlarda Allah'tan yardım talep ettiği görülmüştür. Bu da Allah'tan yardım talep etmenin hayatın tüm alanlarını kuşatan ve ihmal edilmemesi gereken önemli bir husus olduğu gerçeğini gözler önüne sermektedir.

26 el-Mü'minûn 23/109, 118.

27 el-Mü'minûn 23/26. Ayrıca bkz. el-Mü'minûn 23/39.

28 el-'Ankebût 29/30.

29 el-Kasas 28/24.

30 Yûnus 10/88.

31 Aktaş, “Kur'ân Kıssalarının Anlaşılmasında Duanın Rolü”, 1127.

32 el-Kehf 18/10.

3. Yanlışta İsrar Etme Yerine Tövbe Edip Bağışlanma Dilemesi

Kur'an'ın betimlediği model insan profilinde tek masum varlıklar peygamberlerdir.³³ İsmet sıfatına sahip birçok peygamberin Yüce Allah'tan bağışlama talebinde bulunması,³⁴ meselenin ehemmiyetini ortaya koymasından önemlidir.

Kur'an'ın model insan olarak niteliklerini zikrettiği müminler, yanlış yapma veya günah işleme durumu ile karşı karşıya kaldıklarında yanlışta asla ısrar etmemiş; işlemiş oldukları günahlardan tövbe etmişlerdir. Ayrıca Allah Teâlâ'ya yapılan bu talebin sadece günahların işlendiği anlarla sınırlı olmadığı bunun yanı sıra işlenen her amelin ve söylenen her sözün akabinde tövbe etmenin mümkün olduğu Kur'an'dan anlaşılmaktadır. Meselâ Hz. İbrâhîm, oğlu İsmail ile birlikte Kâbe'yi inşa ederken "Ey rabbimiz! Bizi sana teslim olanlardan eyle, soyumuzdan da sana teslim olacak bir ümmet çıkar. Bize ibadet usullerimizi göster, tövbemizi kabul et. Şüphesiz tövbeleri kabul eden, merhameti bol olan yalnız sensin." (el-Bakara 2/128) şeklinde dua etmeleri bunun açık göstergelerinden biridir.

Kendilerine yazık ettiklerini ifade eden Hz. Âdem ile Havva³⁵ gibi Hz. Yunus da yaptığı yanlışın farkına varır varmaz kendisine yazık ettiğini³⁶ itiraf ederek tövbe etmiştir. Benzer şekilde Kur'an'da Allah'a iman ettiğini ifade edip günahlarının bağışlanmasını arzulayan³⁷ ve tövbe eden³⁸ müminlerin vasıfları dualarda yerini almıştır.

Bağışlanmanın dile getirildiği dualardan biri de inkârcılar yüzünden sınanmanın söz konusu edildiği duadır. Yüce Allah bu sınamayı şöyle açıklamaktadır: "Rabbimiz! Bizi, inkâr edenler için bir fitne (sınama konusu) yapma. Bizi bağışla ey rabbimiz! Çünkü kudret ve hikmet sahibi olan sensin." (el-Mümtehin 70/5). İbn Ebî Zemenîne (v. 399/1008) göre bu duada geçen fitneden maksat, müşriklerin galip gelmesidir.³⁹ Bu duada Müşriklere fırsat verilmemesi, Müslümanların rüsvâ olmamaları ve günahlarının bağışlanması istenmiştir. Burada Müslümanlardan kaynaklanan söz ve eylemlerin muhatap nezdindeki yansımalarına dikkat çekilmiş; ciddi sorunları barındıracak bu sınamadan dolayı Allah Teâlâ'dan mağfiret dilenmiştir.

Model insan olarak nitelikleri dualarda zikredilen müminler; öncelikli olarak kendileri, ardından ana-babaları, daha sonra da kadın-erkek bütün müminler için bağışlanma talebinde bulunmuşlardır. Bu husus Kur'an'da şu şekilde zikredilmiştir: "Rabbim! Beni, annemi babamı, inanmış olarak evime girenleri, mümin er-

33 Mehmet Bulut, "İsmet", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c. 23 (İstanbul: TDV yay., 2001), 134-136.

34 el-A'râf 7/151; eş-Şu'arâ 26/86; Sâd 38/35.

35 el-A'râf 7/23.

36 el-Enbiyâ 21/87. Benzer örnekler için bkz. el-Kasas 28/16.

37 Âl-i 'İmrân 3/16; el-A'râf 7/149, 155; Hûd 11/47.

38 el-Mü'min 40/7.

39 Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdullah b. Ebi Zemenîn, *Tefstru'l-Kur'âni'l-Aziz*, thk. Ebû Abdillâh Hüseyin b. Ukkâşe ve Muhammed b. Mustafa el-Kenz (Kâhire: el-Fârûku'l-Hadise, 2002), 4: 377.

kekleri ve mümin kadınları bağışla, zalimleri ise daima helâk et.” (Nûh 71/28). Bu duadan müminlerin “ben” merkezli düşünmek yerine “biz” merkezli düşünmeleri, kardeşlerinin derdiyle dertlenmeleri ve zalimlere karşı da sessiz kalmamaları gerektiği anlaşılmaktadır.

İşlenen günahlardan tövbe etme veya doğrudan Yüce Allah'tan bağışlanma dileme hususu, yukarıdaki dualardan da anlaşıldığı üzere çok farklı mevzular bağlamında ele alınmıştır. Bu da insan-insan veya insan-Allah ilişkisi bağlamında insanın Yaratıcısını daima hatırlaması ve karşılaşılan sorunları çözebilmede, yapılan yanlışlardan dolayı evvela Yüce Allah'tan bağışlanma talep etmesi gerektiğini göstermektedir.

4. Verilen Nimetlere Şükretmesi

Kur'ân'a göre model insanda bulunması gereken önemli vasıflardan biri, bahşedilen nimetlere şükredebilmektir. Allah'ın isimlerinden biri olarak “Şekûr”, kulun iyi ameline fazlasıyla karşılık veren⁴⁰ manasına gelir. Kur'ân'da zikredilen peygamberlerden Hz. Nûh da “şükreden kul”⁴¹ olarak nitelendirilmiştir. Allah'ın nimetlerini saymanın imkânsızlığını⁴² hatırlatan Kur'ân, bahşedilen nimetlerle suçlulara arka çıkılmaması gerektiği uyarısını yapmış ve “Rabbim! Bana lütfettiğin nimetler hakkı için suçlulara asla arka çıkmayacağım.” (el-Kasas 28/17) şeklindeki duayı zikretmiştir.

Bahşedilen nimetler için şükredebilme olanağını talep etme hususu, insanın yaratılış serüveninin anlatıldığı el-Ahkâf 46/15. âyette ve Hz. Süleyman'ın duasında⁴³ yer almıştır. Benzer şekilde yönetebilme ve meseleleri yorumlayabilme nimetleri, Hz. Yûsuf'un duasında şu şekilde dile getirilmiştir: “Ey rabbim! Bana iktidar verdin ve bana rüyaların yorumunu da öğrettin.” (Yûsuf 12/101).

Yukarıda ifade edildiği üzere bahşedilen nimetlere teşekkür etme hususu, Kur'ân dualarında önemli bir yer tutmaktadır. Hakkın galip gelmesi bağlamında Firavun ve yandaşları başta olmak üzere zalimlere verilen nimetlerin helâkı mevzusunun⁴⁴ da müminlerin duasına konu olduğu görülmektedir.

Buna göre nitelikleri zikredilen örnek şahsiyetin; bencilliğin ve nankörlüğün hızla yayıldığı günümüz dünyasında kendisine bahşedilen nimetlerin farkında olması, her türlü nimetin orantısız bir şekilde heba edildiği bir dönemde gerekli derisi çıkarması ve şekûr olan Rabbine nankörlük etmemesi gerektiği anlaşılmaktadır.

40 Bekir Topaloğlu, “Şekûr”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c. 30 (İstanbul: TDV yay., 2010), 493.

41 el-İsrâ 17/3.

42 İbrâhîm 14/34. Ayrıca bkz. Âl-i 'İmrân 3/103;

43 en-Neml 27/19.

44 Yûnus 10/88.

5. İlim Peşinde Koşması

Yaklaşık yirmi üç yılda nâzil olan Kur'ân-ı Kerîm; nüzulünün ilk yıllarında okumayı emretmiş,⁴⁵ kaleme ve kalemin ehemmiyetine vurgu⁴⁶ yapmıştır. Zira Kur'ân, İslam medeniyetini bir “kitap” ve “ilim” medeniyeti haline getiren baş faktör⁴⁷ ve aslî kaynaktır.

Unutma endişesiyle nâzil olan vahyi sık sık tekrar eden Hz. Peygamber, Yüce Allah tarafından uyarılmış ve ondan “Rabbim! Beni ilimle donat.” (Tâhâ 20/114) şeklinde dua etmesi talep edilmiştir. Burada öğrenmenin inceliklerinden biri olan acele etmeme hususu, Hz. Peygamber'den talep edilen “Rabbim beni ilimle donat” ifadesi ile birlikte gelmiştir. Bu da sözün bağlamına gayet uygun düşmektedir.⁴⁸ Bu âyette geçen aceleci davranmama meselesi, Kur'ân vahyi ile ilgilidir. Hz. Peygamber burada kınanmamıştır. Aksine ona taltifte bulunulmuş; bilgisini arttırması için de özendirilmiştir.⁴⁹ Ayrıca bu dua, ilmin faziletine ve ‘azametine yapılan övgünün kanıtlarındandır.⁵⁰

İlme verilen değer yanında bilgisizce hareket edip istemekten Allah'a sığınma hususu da Kur'ânî dualarda yer almıştır: “Ey rabbim! Ben, senden hakkında bilgi sahibi olmadığım bir şeyi istemekten yine sana sığınırım. Eğer beni bağışlamaz ve esirgemezsen, kaybedenlerden olurum!” (Hûd 11/47). Bu âyette geçen *اللهم اغفر لي* ifadesinden daha etkileyici ve kapsayıcıdır. Çünkü bunu zikretmekle Allah'tan başka kimseden mağfireti talep etmenin önü kesilmekte ve başkasının buna sahip olmasının imkânsızlığı vurgulanmaktadır.⁵¹

İlme değer verme ve ilminin daima artmasını isteme gibi hususların Kur'ânî dualarda yer alması, model insan açısından sahip olunması gereken önemli vasıflarındandır, denilebilir. Bu nitelik, ilimle donatılmış nesillerin yetişmesine öncelik verilmesi ve bu şekilde yetişen nesillere verilen değeri ortaya koyması bakımından kayda değerdir.

6. Öncekileri Hayırla Yâd Edip Sonrakilere Hoş Sada Bırakması

Kur'ân'ı tilâvet eden müminler; iyilik, adalet ve merhamet örneklerinin geçtiği kıssa ve meselleri hatırlayarak bu özellikleri kendilerinde de geliştirmeye çalışır, böylelikle Kur'ân'ı model almaya gayret ederler. Başka bir ifadeyle Kur'ân'ın iyilerle kötülerin tarih içindeki mücadelelerine ait anlatımlarını okuyarak iyilikleri ve gü-

45 el-'Alak 96/1-4.

46 el-Kalem 68/1.

47 İbrahim Hakkı Karşı, *Kur'ân'ın Anlamaya Giriş* (Ankara: DİB Yay., 2014), 17.

48 Mehmet Sait Şimşek, *Hayat Kaynağı Kur'ân Tefsiri* (İstanbul: Beyan Yay., 2012), 3: 353.

49 Muhammed Tahir İbn Âşûr, *Tefsîr et-Tahrîr ve't-Tevîr* (Tünus: Dâr Suhnûn, ts.), 16: 317.

50 M. Osman Necati, *Kur'ân ve Psikoloji*, çev. Hayati Aydın (Ankara, Fecr Yay., 2017), 13.

51 Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed el-Mâturîdî, *Te'vîlâtü Ehli's-Sunne*, thk. Mecdî Baslûm (Beyrût: Dârul-Kutubi'l-İlmiyye, 2005), 6: 138.

zellikleri hayatlarına aktarmaya çalışır, bilinç ve direnç kazanırlar.⁵² Kazanılan bu bilinç ve direnç ile birlikte dualarda işaret edilen esasların bilinmesi ve anlaşılması, harap eden değil mamur eden bir neslin yetişmesine önemli katkı sunacaktır.

Önceki dönemlerde yaşayan Müminleri hayırla yâd etme ve sonraki nesillere hoş sada bırakma hususu, model insanın önemli niteliklerinden biridir. Bu mevzu Kur'ân'da geçen farklı dualarda yer almaktadır. Vefat eden veya yaşadığı ortamdan ayrılan müminlere karşı hiçbir kin beslememe hususu da bu nitelikler arasında sayılmaktadır. Nitekim âyette bu hususla ilgili şöyle buyrulmaktadır: “Ey rabbimiz! Bizi ve bizden önceki iman etmiş kardeşlerimizi bağışla; kalplerimizde iman edenlere karşı kötü bir düşünce ve duyguya yer bırakma. Rabbimiz! Kuşkusuz sen çok şefkatlisin, çok merhametlisin.” (el-Haşr 59/10).

Kur'ân'a göre Hz. İbrâhîm, hayırla yâd edilme ile ilgili talebini açıkça şöyle dile getirmiştir: “Arkadan gelecekler içinde iyilikle anılmayı bana nasip eyle!” (eş-Şu'arâ 26/84).

Kezâ Hz. İbrâhîm'in çocukları Hz. İshak ve Hz. Yakub, Kur'ân'da övgüyle yâd edilen peygamberler⁵³ olarak açıklanmıştır. Diğer taraftan Hz. Zekeriyya, kendi neslinden ve sonradan gelecek akrabalarından duyduğu endişeyi dile getirmiş ve Yüce Allah'tan kendisine model insan olabilecek bir evlat nasip etmesini talep etmiştir.⁵⁴

Yukarıda zikri geçen dualarda önceki ve sonraki nesiller arasında hayırlı bir neslin ve örnek Müslüman şahsiyetin sahip olabileceği önemli nitelikler zikredilmiştir. Bu nitelikler, önceki müminlere karşı kin ve nefret beslememe ve sonraki nesillere hoş bir sada bırakmaktır. Bu vasıflar, nesiller arasında sağlıklı bilgi akışını sağladığı gibi erdemli davranışları kapsayan kültürün temel taşlarının sağlam bir zeminde aktarımını da beraberinde getirecektir.

7. İslâmî Da'vet Metodunun Temel Esaslarını Dikkate Alması

Kur'ânî dualarda model insan ile ilgili ele alınan önemli hususlardan biri de İslâm da'vet metodunun temel esaslarının dikkate alınmasıdır. Hz. Peygamber'in risâlet süresi boyunca da'vet faaliyetinde ulaştığı bulunduğu büyük başarı; onun uyguladığı da'vet metodlarının son derece tutarlı, mâkul, mantikî, sistemli, gerçekçi, olayların gelişimine uygun ve başarıya götürücü metotlar olduğunu göstermektedir.⁵⁵ Hz. Peygamber'in bu süreçte muhataplarını tanımaya büyük önem verdiği, onların duygularını, isteklerini ve fert olarak özelliklerini dikkate aldığı, muhataplarına daima değer verdiği, ilgi gösterdiği, yakınlaşma teminine gayret göstererek

52 Mehmet Paçacı, *Kur'ân'a Giriş* (İstanbul: İSAM Yay., 2008), 16.

53 Meryem 19/50.

54 Meryem 19/5-6.

55 Mustafa Çağrı, “Da'vet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c. 9 (İstanbul: TDV Yay., 1994), 17.

ortak noktalarda birleşme esasından hareket ettiği; af, müsamaha, yumuşaklık, şefkat ve merhameti kin, öfke, zorbalık ve düşmanlığa tercih ettiği görülür.⁵⁶

İslâm da'vet metodunun temel prensipleri, birçok peygamberin örnek şahsiyetinde kendini ortaya koymuşsa da özellikle Hz. Nuh ile Hz. Mûsâ'nın dualarında nitelikleri açıkça zikredilmiştir. Meselâ Hz. Nûh, kavmini tevhid inancına da'vet ederken şu ifadelere yer vermiştir: "Rabbim! Doğrusu ben kavmimi gece gündüz hakka çağırdım; Fakat benim yaptığım çağrı onları daha da uzaklaştırdı. Kendilerini bağışlaman için ben onları ne zaman çağırıysam, parmaklarını kulaklarına tıkadılar; elbiselerini başlarına bürüdüler, ayak dirediler, kibirlendikçe kibirlendiler. Yine de ben onları açıkça çağırmaya devam ettim. Onlara açık da söyledim, yerine göre gizli de söyledim." (Nûh 71/5-9).

Benzer şekilde Hz. Musâ'nın Firavun ile mücadele bağlamında gerçekleşti-receği görüşme öncesinde Yüce Allah'a yakarmış ve İslâmî da'vet metoduna esas teşkil edecek bir kısım temel prensipleri şu şekilde dile getirmiştir: "Rabbim! Kalbime genişlik ver. İşimi bana kolaylaştır. Dilimden düğümü çöz ki sözümü iyi anlasınlar. Yakınlarımdan birini bana yardımcı ver. Kardeşim Hârûn'u. Onunla gücümü pekiştir. Onu da görevime ortak et. Ta ki seni bol bol tesbih edelim. Ve seni çok analım. Kuşkusuz sen bizi görmektesin." (Tâhâ 20/25-35). Bu duada dile getirilen kendisini rahat ifade edebilme, muhatabının kendisini doğru anlamasını özellikle isteme, işin zorluğunu dikkate alarak kolaylık sağlamayı talep etme hususları, dile getirilen meselelerin ehemmiyetini ve muhatabın ortaya koyacağı fevrî tepkilere hazır olduğu mesajını da vermektedir.⁵⁷ Bu âyetlerde Hz. Mûsâ'nın Allah'tan iç ferahlığı talep ettiği ve teennî ile hareket ettiği, işin ciddiyetinin farkında olup bu bilinç ile konuşmaya hazırlandığı, muhatabın kendisini anlamasını arzuladığı, da'vet esnasında kendisine eşlik edecek bir yardımcıyı gerekçeleriyle birlikte talep ettiği anlaşılmıştır.

Yukarıdaki dualarda da'vet esnasında model insanın bir kısım nitelikleri ele alınmış ve muhatapla kurulacak iletişim biçiminin temel ilkelerine dikkat çekilmiştir. Bu dualarda Tevhid dinine da'vette bulunacak kişilerin İslâmî da'vet metodunun temel esaslarını önemsedikleri ve buna göre tavır takındıkları fark edilmiştir.

8. Yaşadığı Coğrafyanın Güvenliğini ve Burada Yaşayanların Geçimini Dert Edinmesi

Güven duygusu, toplumun her kesiminde ve her alanda bulunması gerekmektedir. Anne babanın çocuğa, çocuğun anne babasına, eşlerin birbirine, ticari ilişki içinde bulunanların birbirlerine güven duyduğu bir toplum sağlıklı bir toplum-

56 Çağrıci, "Da'vet", 17; Sarıçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, 314; Ahmet Lütfi Kazancı, *Hz. Peygamberin Hitabeti* (İstanbul: Marifet Yay., 110 ,(2008.

57 Aktaş, "Kur'an Kıssalarının Anlaşılmasında Duanın Rolü", 1125.

dur.⁵⁸ Bir toplumun güvenli olması insanların üzerinde yaşadıkları coğrafyanın da güvenli olmasına bağlıdır. Dolayısıyla toplumun güvenliğini insanların barındığı şehrin güvenliğinden ayrı düşünmek mümkün değildir. İşte bu husus, Kur'ânî dualarda örnek şahsiyetin niteliklerinden biri olarak görülmektedir.

Tarihte vuku bulan ve Kur'ân'da tasviri yapılan Tufan hadisesi, Nuh kavminin inatçı tavrı ve tevhid mesajını yok etmeye çalışmaları neticesinde meydana gelmiştir. Hz. Nuh da inananlarla birlikte bindiği geminin bereketli ve güvenli bir memlekete ulaşması için Yüce Allah'a yakarmıştır: “Rabbim! Beni bereketli bir yere indir; en uygun şekilde indirip yerleştiren sensin.” (el-Mü'minûn 23/29). Bu dua ile Hz. Nuh, geminin emin ve bereketli bir mekânda durmasını ve emin bir şekilde inip bahsi geçen yerde güvenli bir şekilde yerleşmesini Yüce Allah'tan talep etmiştir.

Kur'ân'daki dualarda şehrin güvenliğinin yanında beldede yaşayanların can güvenliği ile ilgili endişeler de dile getirilmiştir. Meselâ, “Ey rabbimiz! Doğrusu onun bize karşı ileri gitmesinden veya daha da azmasından endişe ediyoruz.” (Tâhâ 20/45) şeklindeki duada Hz. Mûsâ, Firavun'un zulmünü zikretmiş ve can güvenliğinden duyduğu endişeyi dile getirmiştir.

Kur'ân-ı Kerim'e göre Hz. İbrâhîm, yaşadığı belde olan Mekke'nin güvenli olmasını dilemekte ve bunu “emin” kavramıyla şöyle ifade etmektedir: “Rabbim! Buryayı güvenli bir şehir yap, halkından Allah'a ve âhret gününe inananları da çeşitli ürünlerle rızıklandır.” (el-Bakara 2/126).

Bu duada Hz. İbrâhîm'in Kur'ân vahyine beşiklik eden Mekke için dua etmesi, Mekke şehrine atfedilen ehemmiyeti ortaya koyması açısından önemlidir. Bu beldenin Kur'ân'da “şehirlerin anası” anlamına gelen “ümmü'l-kurâ”⁵⁹ şeklinde tavsif edilmesi, Mekke'nin güvenliğinin bütün şehirlerin güvenliğini beraberinde getireceğini hatırlatmaktadır. Dolayısıyla Mekke'deki Mescid'in ve çevresinin harem olarak ilan edilmesini, Hz. İbrâhîm'in duasından müstakil olarak düşünmek mümkün değildir. Ayrıca güvenliğin olmadığı yerde ticarî hayatın ve geçimin serbestçe gerçekleşmesinden de bahsedilemez. Dolayısıyla İslâm'ın öngördüğü model insan, yaşadığı coğrafyanın güvenliğini önemseydiği gibi burada yaşayanların rızıklarını temin edebilecekleri olanakları da dikkate alır. Hz. İbrâhîm'in duasına da yansıyan Mekke ile ilgili endişesinin kabul olduğunun bir göstergesi Kâbe'yi yıkmak için harekete geçen Ebrehe'nin ordusunun helâk oluşudur.⁶⁰ Bu olayı da aynı bağlamda değerlendirmek mümkündür.

Hz. İbrâhîm Mekke'de Kâbe'nin inşası sürecinde Mekke şehrinin muhtemel saldırılardan korunması ve tevhid inancının merkezi olmasını şöyle arzulamıştır:

58 Sarıçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, 325.

59 el-Enâm 6/92; eş-Şûrâ 42/7.

60 el-Fil 105/1-5.

“Rabbim! Bu şehri güvenli kıl, beni ve çocuklarımı putlara tapmaktan uzak tut!” (İbrâhîm 14/35).

Mekke'nin güvenliği ile ilgili gelen başka bir âyette⁶¹ Mekke'nin coğrafi yapısı zikredilmiş ve burada yaşayan insanların gönül rahatlığı ile barınabileceği bir merkez olması arzulanmıştır. Burada rızık kavramına vurgu yapılması dikkat çekicidir. Zira her ibadette olduğu gibi duada da riayet edilmesi gereken belli başlı esaslar bulunmaktadır. Bu esaslardan biri de helâl rızık elde etmek için çaba göstermektir.⁶² Dolayısıyla rızık kavramının söz konusu duada zikredilmesi dua-rızık ilişkisini de ortaya koymaktadır.

Buna göre yaşadığı coğrafyanın güvenliğini önemsemek ve burada yaşayanların geçimini dert edinmek, müslümanların güvenliğe ve bu ortamda icra edilecek ticarî hayata verdikleri önemi ortaya koymaktadır. Güvenliğin ve emniyetin olmadığı bir ortamda gönül rahatlığı ile ibadet etmekten, bunun yanı sıra insanların işe ve ibatesinden bahsetmek mümkün değildir.

9. Erdemli Bir Nesil Talebinde Bulunması

Nesli korumak ve geliştirmek, İslam'ın temel hedeflerinden biridir.⁶³ Toplumun geleceğini inşa edecek olan gençlere, model olabilecek insanların niteliklerini tanıtmak önem arz etmektedir. Bu çerçevede Kur'ânî dualar incelendiğinde erdemli bir neslin belli başlı vasıflarını görmek mümkündür.

Toplumun yarınlarını inşa edecek erdemli nesilleri yetiştirme mevzusu, Kur'ân'ın gerçekleştirmek istediği hedef ve gayelerden biridir. Bu konuda Draz (ö.791/1388), Şâtübî'nin (ö. 790/1388) *el-Muvâfakât*'ına yazdığı mukaddimede tüm toplumlar için medeniyetin temelini oluşturan ve zarurât-ı hamse olarak ifade edilen din, can, akıl, nesil ve malı korumayı dinin gaye ve hedefleri olarak açıklamaktadır.⁶⁴

Erdemli neslin yetişmesi evvela bunları yetiştirecek ebeveynin erdemliliğine bağlıdır. Kur'ân, ebeveyne çocuklarıyla ilgili görevlerinin bulunduğunu, her aşamada dua etmeyi ihmal etmemeleri gerektiğini hatırlatmaktadır. Kur'ân'da zikri geçen dualardan hareketle bir ebeveyn, Allah'tan kendilerini evlatsız bırakmamasını dile getirdikten sonra⁶⁵ ana rahmine düştüğü andan itibaren doğacak çocuk için dua etmeyi,⁶⁶ kendilerine bahşedilen evlatlar için Allah'a hamd etme-

61 İbrâhîm 14/37.

62 İbn Dekik el-İd, *Şerhu'l-Erba'in'n-Neveviyye* (Beyrût: Şeriketu'l-Medîne, ts.), 59; es-Seyyid Sâbık, *Fıkhu'h-Sunne* (Beyrût: Dâr İbn Kesîr, 1433), 2: 88.

63 Sarıçam, Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı, 403.

64 Ebû İshâk İbrâhîm b. Mûsâ b. Muhammed el-Lahmî eş-Şâtubi el-Gırnâti, *el-Muvâfakât fî Usûliş-Şer'i'a*, thk. Abdullah Draz (Beyrût: Dâru'l-Ma'rife, 1415/1994), 1: 9.

65 el-Enbiyâ 21/89.

66 Âl-i 'İmrân 3/35.

yi,⁶⁷ doğan çocuğun cinsiyetini dile getirip çocuğa verilen isimden bahsetmeyi, şeytanın ona ve nesline zarar vermesinden Allah'a sığınmayı⁶⁸ öncelmelidir. Bu niteliklerin ayrıntılı bir biçimde dualarda zikredilmesi, Kur'ân'ın meseleye verdiği ehemmiyeti ortaya koymaktadır.

Hz. İbrâhîm, hem kendisi⁶⁹ hem de zürriyeti⁷⁰ için dua ederken sâlih kavramına vurgu yapmış; dürüst ve erdemli davranışlar ortaya koyan insanlardan olmayı Yüce Allah'tan talep etmiştir. Benzer şekilde Hz. Zekeriyya, yaşlı hâlini tasvir ettikten sonra⁷¹ dualarının sürekli kabul edildiğini ifade etmiş⁷² ve kendisine Allah'ın rızasına uygun davranışlar ortaya koyan pâk evlatlar bahşedilmesini⁷³ arzulamıştır.

Aile mefhumunu ortadan kaldıran ve erdemli neslin yetişmesini imkânsız hâle getiren gayr-i meşru ilişkilere ve gayr-i ahlâkî davranışlara karşı verilmesi gereken tepkiyi de Kur'ânî dualarda görmek mümkündür. “Doğrusu ben bu yaptığınızdan dolayı sizden nefret ediyorum. Rabbim! Beni ve ailemi, bunların yapmakta olduklarının vebalinden kurtar.” (eş-Şu'arâ 26/168-169) âyetlerinde ifade edildiği üzere Hz. Lût'un ortaya koyduğu tepkiyi ve Allah'a olan yakarışını, erdemli neslin diğer bir vasfı olarak görmek mümkündür.⁷⁴

Kur'ân'da Rahmân'ın kulları olarak tavsif edilen müminlerin vasıflarından biri de eş ve çocuklarının model ve öncü olmalarını istemektir. Model insan olarak nitelenebilecek müminlerin kendi aileleri için yaptıkları dualardan birisi de âyette şöyle ifade edilmiştir: “Ey rabbimiz! Bize mutluluk getirecek eşler ve çocuklar bahşet; bizi günahahtan sakınanlara öncü yap!” (el-Furkan 25/74).

Kur'ân'da Hac menâsiki bağlamında dua edenlerden bir kısmının sadece dünya saadetini ve iyiliğini arzuladığı, kimisinin de hem dünya hem de ahiret mutluluğunu talep ettiği ifade edilmektedir.⁷⁵ Erdemli davranışlar ortaya koyanların ve model insan vasfına sahip olanların hem dünyadaki hem de ahiretteki iyilikleri istemeleri nedeniyle övgüye mazhar oldukları anlaşılmaktadır. Bu husus Kur'ân'da şu şekilde ifadesini bulmuştur: “İnsanlardan öyleleri vardır ki, “Ey rabbimiz! Bize bu dünyada ver” diye dua ederler. Böyle bir kimsenin âhiretten hiç nasibi yoktur. İnsanlardan öyleleri de vardır ki, “Ey rabbimiz! Bize bu dünyada da iyilik ver, öteki dünyada da iyilik ver; bizi cehennem azabından koru” derler.” (el-Bakara 2/200-201). Benzer şekilde Hz. Mûsâ'nın da bir duasında⁷⁶ hem dünyayı hem de

67 İbrâhîm 14/39.

68 Âl-i 'İmrân 3/36.

69 eş-Şu'arâ 26/83.

70 es-Sâffât 37/100.

71 Meryem 19/8. Ayrıca bkz. Âl-i 'İmrân 3/40.

72 Meryem 19/4.

73 Âl-i 'İmrân 3/38; Meryem 19/5.

74 Sarıçam, Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı, 451.

75 el-Bakara 2/196-200.

76 el-A'râf 7/156.

ahireti önemseyen ifadelere yer vermesi bu konuya atfedilen önemi pekiştirmektedir.

Kur'ân'ın emri gereği ebeveyne hürmet etme ve onlar için Allah'tan merhamet dileme vasfı, erdemli bir nesil talebinde bulunan müminlerin mühim niteliklerinden biridir. Meselâ, "Rabbim! Onlar beni küçüklükte nasıl şefkatle eğitip yetiştirdilerse şimdi sen de onlara merhamet göster" (el-İsrâ 17/24) âyetinde, ebeveyn tarafından küçük yaşta verilen terbiyeye vurgu yapıldığı gibi bu terbiyeyi veren ana-babaya teşekkür ve dua edilmesi gerektiği anlaşılmaktadır.

Buna göre tevhid mesajını sağlıklı bir şekilde sonraki nesillere aktarabilme faaliyeti, ancak erdemli bir nesil vasıtasıyla mümkündür. Batı toplumunda aile mefhumunun ortadan kalktığı, evlenenlerin çocuk sahibi olmaktan kaçındığı bir ortamda İslam dünyasının da bundan ciddi manada etkilendiği görülmektedir. Gayr-i meşru ilişki ve ahlakî davranışların farklı isim ve amblemlerle reklamının yapılması ve bu davranışların sıradanlaştırılmaya çalışılması erdemli ve sağlıklı bir nesli bekleyen tehlikelerdendir. Gerekli tedbirlerin alınması ve ilgili kıssalar ve tarihi olaylardan derslerin çıkarılması gerekmektedir. Buradan hareketle erdemli ve sâlih bir neslin oluşmasında ve yetişmesinde örnek şahsiyetlerin etkinliği yukarıda serdedilen örneklerden anlaşılmaktadır.

10. Müslümanca Yaşamayı ve Müslümanca Ölmeyi Arzulaması

Ölümü ve hayatı insanları sınamak üzere yaratan Yüce Allah,⁷⁷ insanları ve cinleri kendisine ibadet etmek üzere yaratmıştır.⁷⁸ Kur'ân, hayatı anlamlı hale getirecek hususlara da'vet edilen müminlerin Allah'a ve Resûlüne icabet etmeleri⁷⁹ ve İslâm üzere ölmeleri gerektiğini⁸⁰ bildirmiştir. Benzer şekilde Müslümanca yaşamayı ve İslam üzere ölmeyi arzulama, model insanların bir vasfı olarak Kur'ânî dualarda yerini almıştır.

Kur'ân'ın ahlak anlayışına göre inançların hayata yansıtılması gerekmektedir. Allah'a ve ahirete iman, insanın hayatında ve yaptıklarında somut olarak görülmesi; onun davranışlarını inancı yönlendirmelidir.⁸¹ Başka bir ifade ile hayatımızı ve davranışlarımızı yönlendirmede mihenk taşı, Kur'ân ve onu açıklayan Allah Resûlü (s.a.v.) olmalıdır. Söz konusu mihenk taşının göz ardı edilmesi ve bitmez tükenmez arzu ve isteklerin etkin bir şekilde devreye girmesi ile Müslümanca bir duruş sergileyebilme olanağının ortadan kalkacağı aşîkârdır.

İnançlardan kaynaklanan ibadetler, ahlâkî ve hukukî emirlere yönelik bilinç düzeyinin hem bireysel hem de sosyal açıdan güçlenmesini ve canlı tutulmasını

77 el-Mülk 67/2.

78 ez-Zâriyât 51/56.

79 el-Enfâl 8/24.

80 Âl-i 'İmrân 3/102.

81 Paçacı, *Kur'ânâ Giriş*, 67.

sağlar. Bu nedenle ibadetlerin yerine getirilmesi hem inanç hem de Müslümanca yaşamak bakımından çok önemlidir.⁸² Yaşamın ve ölümün Allah'ın rızasına uygun olması gerektiğine dair Kur'ân'da zikri geçen şu âyetler bu anlamda dikkat çekicidir: “Şüphesiz rabbim beni doğru yola, sapaşğlam bir dine, Allah'ı bir bilen İbrâhîm'in dinine iletti.” O, ortak koşanlardan değildi. De ki: “Benim namazım, (her türlü) ibadetim, hayatım ve ölümüm, hepsi âlemlerin rabbi olan Allah içindir. O'nun ortağı yoktur. Bana sadece bu emrolundu ve ben müslümanların ilkiyim.” (el-En'âm 6/161-163).

el-Ahkâf 46/15. âyette insanın yaratılış serüveni aktarıldıktan sonra insanlardan talep edilen bir duaya yer verilmiş ve duanın sonunda Müslümanca yaşamayı vurgulayan mesaj yer almıştır: “Rabbim! Bana ve anne babama lütfettiğin nimete şükretmeye, razı olacağın işleri yapmaya beni muvaffak kıl. Benden gelecek nesli hayırlı eyle, pişmanlıkla dönüp senin kapına başvurmaktayım ve ben şüphesiz müslümanlardanım!”

Hiz. İbrâhîm, kendisi ve ailesi için dua ettiği gibi Müslüman bir ümmet için de dua etmiş ve “Ey rabbimiz! Bizi sana teslim olanlardan eyle, soyumuzdan da sana teslim olacak bir ümmet çıkar.” (el-Bakara 2/128) şeklinde ifade etmiştir.

Firavun'un tehditlerine karşı Hiz. Mûsâ'ya iman edenler de Müslümanca ölmeyi arzuladıklarını şöyle ifade ederler: “Ey rabbimiz! Bize sabırlar ver ve müslüman olarak canımızı al!” (el-A'râf 7/126).

Hiz. Yûsuf da ailesiyle bulunduğu en mutlu gününde Müslümanca ölmeyi ve sâlihler ile beraber olmayı arzulamıştır.⁸³ İbn 'Abbâs'tan gelen ölümü arzulayan ilk peygamberin Hiz. Yûsuf olduğu ile ilgili rivâyetler de tefsir kaynaklarında⁸⁴ zikredilmiştir.

Yukarıda serdedilen örneklerde ve zikredilen dualarda yaratılış gayesinin önemli bir tezahürü olan Allah'ın rızasına uygun bir yaşam tercihinde bulunma ve bu tercih üzere ölmeyi göze alabilme hususları vurgulanmıştır. Dolayısıyla Müslümanca yaşamının yanında Müslümanca ölmeyi hedef olarak görebilmek ve anlayabilmek için model insanların niteliklerinin dikkate alınması gerektiğini ifade etmek mümkündür.

11. Zalimlerin Şerrinden Allah'a Sığınması

Kur'ân dualarında yer alan mevzulardan biri de zalimlerin şerrinden Allah'a sığınma hususudur. Bu, Kur'ânî dualarda vasıfları açıklanan model insanın önemli niteliklerinden biridir. Meselâ mağlup olduğunu ifade eden Hiz. Nûh, Allah'tan yardım dilemiş, akabinde zalimler için şöyle dua etmiştir: “Rabbim! Yeryüzünde

82 Paçacı, *Kur'ânâ Giriş*, 70.

83 Yûsuf 12/101.

84 Muhammed b. Cerir et-Taberî, *Câmi'u'l-Beyân 'An Têvîli Âyi'l-Kur'ân* (Beirut: Dâr İbn Hazm, 2002), 13: 93-94.

inkârcılardan hiç kimseyi sağ bırakma! Sen onları bırakırsan kullarını saptırırlar; günahkâr nankör nesillerden başkasını da yetiştirmezler.” (Nûh 71/26-27).

Benzer şekilde zalimlerin yalanlamalarından endişe eden Hz. Mûsâ,⁸⁵ Firavun'un zulmünden kurtulmak için dua ettiği⁸⁶ gibi Hz. Asiy'e de Firavun zulmünden dolayı Allah'a yakarmıştır: “Rabbim! Yüce katında, cennette benim için bir ev yap; beni Firavun'dan ve yaptıklarından kurtar ve beni bu zalimler topluluğundan da selâmete çıkar!” (et-Tahrîm 66/11).

Hz. Mûsâ'ya iman edenler de ehl-i küfrün elinden kurtulmak için dua etmiş,⁸⁷ zalimlerin eliyle rüsva olmamayı talep etmişlerdir: “Yalnız Allah'a dayanıp güvendik. Rabbimiz! Bizi o zalimler için imtihan aracı kılma! Merhametinle bizi o inkârcılar gürhundan kurtar!” (Yûnus 10/85).

Yüce Allah, Hz. Muhammed'in zalimlerin içinde barınmamasını ve bunun için, “Rabbim! Eğer onların tehdit edildiği hali bana göstereceksen, bu durumda beni zalimler topluluğunun içinde bulundurma rabbim!” (el-Mü'minûn 23/93-94) şeklinde dua etmesini istemiştir.

Kur'ânda zikredilen kıyamet sahnelerinden biri de A'raf'ta bekleyenlerin cehennemdekilerin hâlini görmeleridir. Söz konusu hâli tasvir eden Kur'ân, onların zalimler topluluğu ile beraber anılmamayı Yüce Allah'tan dilediklerini açıklamıştır.⁸⁸

Şirk anlayışını en büyük zulüm olarak tanıtan Kur'ân, zulmün her türlü şekline karşı tavır koymuş ve inanlardan da aynı tepkiyi ortaya koymalarını talep etmiştir. Yukarıdaki örnek dua metinlerinde özellikle de Peygamberlerin zalimlerden ve zulmün icra edildiği mekânlardan Allah'a sığındıkları görülmüştür.

12. Adaleti Esas Alması

Kur'ân dualarında ele alınan mevzulardan biri de adalet mefhumuna yapılan vurgudur. Ulu'l-'azm peygamberlerden Hz. Nuh, da'vete bigâne kalan kavmi hakkında Yüce Allah'ın hüküm vermesini istemiş; Yüce Allah'tan kendisinin de içerisinde bulunduğu müminleri kurtarmasını⁸⁹ dilemiştir. Hz. Şuayb da kavminin tehditlerine karşı benzer ifadelerle şöyle dua etmiştir: “Ey rabbimiz! Kavmimizle bizim aramızda adaletli hükmünü ver. Sen hüküm verenlerin en hayırlısısın.” (el-A'raf 7/89). Bu dua, Müslümanların toplumun ifsadına yol açan gelişmelere karşı gerekli uyarıları yaparak üzerlerine düşen görevi bihakkın yerine getirmeleri gerektiği mesajını vermektedir. Benzer şekilde bu dua, bütün meşru metotları

85 eş-Şu'arâ 26/12.

86 el-Kasas 28/21.

87 Yûnus 10/86.

88 el-A'raf 7/47.

89 eş-Şu'arâ 26/118.

uyguladıktan sonra hakkın önünü açma ve çıkış yolu bulma namına söz konusu meseleyi Allah'a arz etmenin ehemmiyetini de vurgulamaktadır.⁹⁰

Hız. İbrâhîm, yaptığı dualarda hükmedebilme yeteneğini Allah'tan isterken⁹¹ Hız. Mûsâ da Allah'ın bahşettiği nimet sayesinde suçlulara asla arka çıkmayacağına dair⁹² söz vermiştir.

Yüce Allah, Hız. Muhammed'in âlemlere rahmet olarak gönderildiğini, kendisine Yüce Allah'ın tek ilah olduğu hususunun vahyedildiğini bildirmiş; tebliğ esnasında da ondan, tevhid mesajından yüz çeviren toplumun durumunu Allah'a havale etmesini istemiştir.⁹³ Sonraki âyette de Allah Resûlü'nün (s.a.v.) kendisi ile Mekke şirk toplumu arasında hakkaniyet çerçevesinde hükmetmeyi Yüce Allah'tan talep etmesini ve şöyle dua etmesini bildirmiştir: "Rabbim! Adaletinle hükümünü ver. Rabbimiz rahmândır. Asılsız iddialarınıza karşı yardımına sığınılacak da yalnız O'dur." (el-Enbiyâ 21/112).

Yukarıdaki dualarda geçen hüküm vermeyi talep etme hususu, adalet kavramına atfedilen ehemmiyetin neticesidir. Kur'ân'ın model gördüğü insanların da adalet çerçevesinde hareket etmeleri, görevlerini gereği gibi ifa ettikten sonra çıkış yolları aramaları ve gereken hükmü vermesi için Allah'tan niyazda bulunmaları gerektiği anlaşılmıştır.

13. Cennete Girmeyi Arzulaması, Cehennem Azabından Allah'a Sığınması

Kur'ân'a göre insanın dünyadaki hayatı ebedî değildir. Dünya hayatı insan için bir sınavdır. İnsanın yapıp ettiklerinden âhiret gününde Allah'a hesap vereceğine inanmak, İslâm'ın temel inançlarındanıdır.⁹⁴ Vuku bulmasında herhangi bir şüphenin bulunmadığı kıyamet günü, şu ifadelerle dile getirilmektedir: "Rabbimiz! Muhakkak sen insanları geleceğinde asla şüphe olmayan bir günde toplayacaksın. Şüphesiz Allah sözünden dönmez." (Âl-i 'İmrân 3/9).

Hesap gününde müminlerin cennete girmeyi arzulamaları gerektiği Hız. İbrâhîm'in yaptığı duada şöyle yer almaktadır: "Beni, na'im cennetle girenlerden eyle!" (eş-Şu'arâ 26/85). Bu duada gelen "cennetu'n-ne'im" kelimesi, cennet isimlerinden birinin adıdır.⁹⁵ Dolayısıyla dua edenlerin dualarında genel ifadelerle cennete girme arzusunun dile getirebildikleri gibi cennet isimlerini doğrudan söyleyerek dua etmelerinin daha uygun olacağı anlaşılmaktadır.

Benzer şekilde Hız. Asiye de Allah'tan cennet nimetleriyle buluşmayı arzuladıktan sonra Firavun ve yaptıklarından Allah'a sığınmayı talep etmiştir: "Rabbim!

90 Aktaş, "Kur'ân Kıssalarının Anlaşılmasında Duanın Rolü", 1122.

91 eş-Şu'arâ 26/83.

92 el-Kasas 28/17.

93 el-Enbiyâ 21/107-111.

94 Paçacı, *Kur'ân'a Giriş*, 66-67.

95 İbn Ebî Zemenin, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-'Aziz*, 3: 279.

Yüce katında, cennette benim için bir ev yap; beni Firavun'dan ve yaptıklarından kurtar ve beni bu zalimler topluluğundan da selâmete çıkar!" (et-Tahrîm 66/11).

Kur'an'a göre model insanın niteliklerini taşıyan Rahmanın has kulları, cehenneme girmekten Allah'a sığınmış;⁹⁶ melekler de müminlerin cehennem azabından kurtulmaları⁹⁷ için dua etmiştir.

Ayetlerde yer alan yukarıdaki dualardan hareketle müminlerin, dünya ve ahiret dengesini dikkate alarak yaşamlarını sürdürmeleri gerektiği gibi ahiretteki yaşam ile ilgili olarak da cennete girmeyi arzulamanın yanında cehennem azabından Allah'a sığınmayı da ihmal etmemeleri gerektiği anlaşılmaktadır. Her ikisinin (cennet arzusu- cehennem korkusu) Kur'anî dualarda açıkça yer almasını model insanın dikkate alması gereken önemli birer nitelik olarak zikretmek mümkündür.

14. Âhirette Ehl-i Küfrün Dile Getirdiği Hususlardan Gerekli Dersleri Çıkarması

Kur'an-ı Kerîm'de pek çok yerde yaşanacak olan çok acıklı ve dehşetli pişmanlık sahnelerine yer verilmektedir. İlgili âyetlerde olay, şu anda karşımızda yaşanıyor gibi çok canlı bir anlatım ile dile getirilmektedir.⁹⁸

Meselâ Kur'an-ı Kerîm, kıyamet gününde topluma liderlik edenler ile onlara tabi olan kitleler arasındaki diyalogdan bir kısım pasajlar aktarmakta ve bunlardan gerekli derslerin çıkarılması gerektiğini hatırlatmaktadır. Bu pasajlarda önderlerine tabi olanların itirafları yer aldığı gibi liderlerini suçlayan ve onlardan intikam alma taleplerini içeren ifadeler de dualarda zikredilmektedir: "Rabbimiz! Biz efendilerimizi ve büyüklerimizi dinledik, onlar da bizi yoldan saptırdılar. Rabbimiz! Onlara iki kat azap ver ve onları ağır bir şekilde lânetle!" (el-Ahzâb 33/67-68), "Ey rabbimiz! Bizi işte bunlar saptırdılar! Onun için onlara ateşten bir kat daha azap ver!" (el-A'râf 7/38).

Benzer şekilde âhiret gününde ehl-i küfrün, kendilerini yoldan çıkarılmalardan intikam almak istedikleri ve Yüce Allah'a şu şekilde yalvardıkları yer almaktadır: "Rabbimiz! Bizi saptıran şu cinleri ve insanları bize göster, onları ayaklarımızın altına alalım ki herkesten daha çok aşağılanmış olsunlar!" (Fussilet 41/29).

Âhiretteki pişmanlık sahnelerinden biri de Kur'an'da bahsi geçen günahkârların ve inançsızların yoğun ve ısrarlı bir biçimde dünyaya geri dönüş istekleridir.⁹⁹ Ehl-i küfrün tekrar dünyaya dönme şeklinde Allah'tan yeni bir fırsat talep ettikleri anlaşılmaktadır. Onlar, dünyaya döndürülmeleri halinde aynı yanlı-

96 Âl-i 'İmrân 3/16; el-Furkân 25/65-66.

97 el-Mü'min 40/7.

98 Güngör, *Kur'ân Penceresinden*, 110.

99 Güngör, *Kur'ân Penceresinden*, 113.

şa düşmeyeceklerini ve erdemli davranışlar ortaya koyarak sâlih kullardan olacaklarını¹⁰⁰ ifade etmişlerdir.

Yukarıda serdedilen dualardan model olacak insanların bilgisizce başkasının peşine düşmemeleri gerektiği,¹⁰¹ pişmanlığın fayda vermediği bir gün¹⁰² gelmeden evvel erdemli davranışlar ortaya koyup sâlihlerden olmayı talep etmeleri gerektiği anlaşılmaktadır.

Sonuç

Dünyevileşmenin hızla yayıldığı, İslâmî ve insanî değerlerin göz ardı edildiği bir çağda model olarak görülecek ve tanıtılacak bir insan profiline acil ihtiyaç olduğu aşikârdır. Yapay zeka ile ilgili önemli çalışmaların gündemde olduğu bir dönemde İslâmî ve insanî değerler, hırslara ve çıkar çatışmalarına kurban edilmektedir. Böyle bir ortamda geliştirilen imkânları ve gelişmekte olan olanakları insanın hizmetine sunabilen, söz konusu değerleri önemseyen model insanların niteliklerini anlamaya ve tanımaya ihtiyaç bulunmaktadır.

Kur'ân-ı Kerim'de tevhid inancını kabul eden, bahşedilen nimetlere şükreden, öncekileri hayırla yâd edip sonrakilere hoş sada bırakmayı hedefleyen, helâl rızık için çaba gösteren, yaşadığı coğrafyanın güvenliğini önemseyen bir insan modeli tasvir edilmiştir. Yine zalimlerin şerrinden ve cehennem azabından Allah'a sığınan, yaptığı yanlışta ısrar etmeyen, tövbe eden ve bağışlanma dileyen, cennete girmeyi arzulayan bir neslin vasıfları aktarılmıştır. Kezâ müslümanca yaşamayı ve müslümanca ölmeyi arzulayan, göz nuru olacak erdemli bir nesil portresi zikredilmiştir.

Bu çalışmada, başta Peygamber kıssaları olmak üzere Kur'an'da zikredilen dualarda tasvir edilen insan modelinin nitelikleri ortaya konulmaya çalışılmıştır. Model olabilecek insanların niteliklerinin aktarılmadığı veya tanıtılmadığı bir ortamda, insanların alternatif arayışlara girebilecekleri; geleceklerini de buna göre inşa etmeye çalışacakları öngörülmektedir.

Kur'ân-ı Kerim'de insana verilen değerlerin yapılan dualarla orantılı olduğu açıklanmıştır (el-Furkan 25/77). Bundan dolayı Kur'an'da zikredilen dualarda örnek Müslüman şahsiyetin vasıflarını etraflıca ele almanın zarureti ortaya çıkmıştır. Bu da İslâmî ve insanî değerlerin ciddi manada zarar gördüğü günümüz dünyasında Kur'an'da tasviri yapılan insan modelinin temel niteliklerine kulak verilmesi ve bu vasıfların başta inanç olmak üzere ahlakî ve toplumsal ciddi sorunlarla karşı karşıya kalan gençlere sağlıklı ve uygun bir üslûp ile aktarılması gerektiği gerçeğini ortaya koymaktadır. Ayrıca dualarda yer alan meselelerin çok geniş bir alanı

100 el-Münâfikûn 63/10.

101 el-Müddessir, 74/45.

102 Meryem 19/39.

kapsadığı hususu dikkate alındığında bu mevzular üzerinde ehemmiyetle durulmasının, birçok sorunun çözümüne ciddi katkı sunacağı aşikârdır.

Kaynakça

Kur'ân-ı Kerîm.

Abdulkâki, Muhammed Fuad. *el-Mu'cemu'l-Mufehres li Elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerîm*. Beyrût: Dâru'l-Ma'rife, 1411/1991.

Aktaş, Mehmet Nurullah. "Kur'ân Kıssalarının Anlaşılmasında Duanın Rolü", *e-Şarkiyat İlmî Araştırmalar Dergisi* 10, sy. 21 (2018): 1116-1134.

Baykan, Erdal. *Dua Üzerine*. Van: Bilge Adam, 2009.

Bulut, Mehmet. "İsmet". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 23: 134-136. İstanbul: TDV Yayınları, 2002.

Çağrıçı, Mustafa. "Da'vet". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 9: 16-19. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.

Demir, Şehmus. *Kur'ân'ın Temel Hedefi*. Ankara: Fecr Yay., 2013.

Güngör, Mevlüt. *Kur'ân Penceresinden*. İstanbul: Kur'ân Kitaplığı, 1997.

İbn Âşûr, Muhammed Tahir. *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*. Tûnus: Dâr Suhnûn, ts.

İbn Dekîk el-İd. *Şerhu'l-Erba'in'n-Nebeviyye*. Beyrût: Şeriketu'l-Medîne, ts.

İbn Ebî Zemenîn, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdullâh. *Tefsîru'l-Kur'âni'l-'Azîz*. Tahkik: Ebû Abdillâh Hüseyin b. Ukkâşe ve Muhammed b. Mustafa el-Kenz. Kâhîre: el-Fâruku'l-Hadîse, 2002.

İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ İsmail. *es-Sîretu'n-Nebeviyye*. Tahkik: Mustafa Abdulvâhid. Beyrût: Dâru'l- Ma'rife, ts.

Karaman, Hayreddin, Mustafa Çağrıçı, İbrahim Kâfi Dönmez ve Sadrettin Gümüş. *Kur'ân Yolu*. Ankara: DİB Yayınları, 2017.

Karslı, İbrahim Hakkı. *Kur'ân'ı Anlamaya Giriş*. Ankara: DİB Yay., 2014.

Kazancı, Ahmet Lütfi. *Hiz. Peygamberin Hitabeti*. İstanbul: Marifet Yay., 2008.

Mâturîdî, Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed. *Te'vîlâtü Ehli's-Sünne*. Tahkik: Mecdî Baslûm, Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2005.

Necati, M. Osman. *Kur'ân ve Psikoloji*. Çeviri: Hayati Aydın. Ankara: Fecr Yayınları, 2017.

Paçacı, Mehmet. *Kur'ân'a Giriş*. İstanbul: İSAM Yay., 2008.

Sâbık, es-Seyyid. *Fıkhu's-Sunne*. Beyrût: Dâr İbn Kesîr, 1433.

Sarıçam, İbrahim. *Hiz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*. Ankara: DİB Yay., 2017.

Şâtıbî, Ebû İshâk İbrâhîm b. Mûsâ b. Muhammed el-Lahmî el-Gırnâtî. *el-Muvâfakât fî Usûli'l-Şerî'a*. Tahkik: Abdullâh Draz, Beyrût: Dâru'l-Ma'rife, 1415/1994.

Şeriatî, Ali. *Dua*. Ankara: Fecr Yay., 2013.

Şimşek, M. Sait. *Hayat Kaynağı Kur'ân Tefsiri*. İstanbul: Beyan Yayınları, 2012.

Taberî, Muhammed b. Cerîr. *Câmi'u'l-Beyân 'An Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*. Beyrut: Dâr İbn Hazm, 2002.

Topaloğlu, Bekir. "Şekûr". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 38: 493. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.